

KERESZTÉNY MAGVETŐ

L. évfolyam.

Március—Április.

2. füzet.

Legközelebb Jézushoz.

Irta: Gálfi Lőrinc.

(Folytatás.)

Azonban akár átdolgozó, akár az író maga vilte bele az evangéliumba ezt a titokzatossági elvet és az evangéliumról és az új szövetségről szóló részleteket, az nyilvánosnak látszik, hogy a Jézus való történelmét ezek nem alkotják. A görög világ miszticizmusa van bennük, amely a Jézus öntudatában aligha szerepelt. A keresztény egyház már el van terjedve ezek szerint a pogányok között, a judaizmus pedig szétszórva és tán megsemmisülve az író szemében. Szerinte a zsidók nem fogadták be az evangéliumot, és új szövetség keletkezett, amelyben a pogányok is benne vannak, sőt azt azok alkotják. Az író azon is gondolkozik, hogy ez miért van így? Felelete az, hogy ezt az Isten így akarta. A zsidók hűtlenek voltak a régi szövetséghez is. Ezért Isten megbüntette és szétszórta őket. Jézus is Istennek ezt a tervét munkálta, amikor úgy beszélt, hogy őt ne értsék meg, ne térjenek meg, és bűneik ne bocsáttassanak meg. A szőlő ura elpusztította a munkásokat, akik még az ő fiát is megölték és a szőlőt másnak adta, a pogányoknak. Amely követ az építők megvetettek, az lett a szeglet fejevé (12₁₋₁₁). A Jézus példázata a szőlős gazdáról a Márk írójánál már ilyen magyarázattal áll előttünk. Mennyivel szerényebb felfogás látszik meg a szirofeniciai asszony történetének leírásában? Itt Jézus sovén nemzeti előítéletében elutasítja az asszonyt, *»mert nem jó a fiak kenyérért elvenni és az ebeknek adni«*. Az asszony is csak azt mondja, hogy *»az ebek is esznek az asztal alatt a gyermekek morzsalékaiból«* (7. 24-30). Vajjon lehet-e a Jézus felfogása mindakettő?

Ezeket az ellentéteket csak az a tény magyarázhatja meg, hogy a Márk evangéliuma is *kompiláció*, amelyben késői elmélkedések korábbi, tán egészen megbízható adatokkal vannak együtt. Ezeknek a különválasztása mindenestre közelebb visz minket a Jézus életéhez egy-két évtizeddel; s ha bennük tény is van leírva, úgy épen Jézushoz. Ma már alig van olyan új testamentumi tudós, aki nem ismeri el a Márk evangéliumának kompiláció voltát. A legkézzelfoghatóbb bizonyíték a kompilációra a 13. r. 14. s következő verseiben van, ahol az író egy olyan írott forrást használ, amely a Jeruzsálem elfoglalása előtt megvolt, amelyet fennhangon olvastak s amelyből még az olvasónak adott intést is az író felvette a saját művébe. Ez volt az a mű, amelyet »kis ápokálipszis« neven neveznek s amelyből van véve Wendt, Pfleiderer, Weiffenbach, Loisy, Schmiedel, Wellhausen és Holtzmann szerint a Mk. 13. részének 6—9, 14—20 és 24—27 versei.

Azonban sokkal nagyobb jelentőségű ennél az a terjedelmesebb forrás, amely az író kitűzött céljával és hirdetett titokzatossági elvével ellenkező adatokat és telfogásokat tüntet fel, amely a mű inkább történelminek látszó adatait tartalmazta s amely, úgy látszik, egészen az apostoli hagyományok körében mozog. Ilyen írott forrás használatára magában az evangéliumban nem találunk a meglevő ellentéteken kívül más közvetlen bizonyítékot. A külső bizonyíték azonban olyan erősnek látszik, hogy teljes meggyőzésre is vezetett sokakat. Ugyanis az evangéliumok keletkezéséről szóló legrégebbi hagyomány egy ilyen mű létezését csaknem bizonyossá teszi, sőt annak a jellegét is meghatározza. Eusebius történelíró szerint Papias hierapolisi püspök a második század első negyedében magyarázatokat írt az Ur beszédeiről, és azok eredetéről megkérdezte Jánost, a presbitert. És a presbiter ezeket mondotta:

Márk, aki Péternek tolmácsa volt, leírta pontosan, bár nem sorban, mindazt, amire csak emlékezett azokból, amiket Krisztus mondott vagy tett. Mert ő sem nem halotta Krisztust, sem nem követte őt. Hanem később, amint mondtam, követte Pétert, aki a tanításokat a szükség

szerint végezte, de nem úgy, mintha elrendezte volna az úr beszédeit. Ugy hogy Márk sem tévedett, amikor némely dolgokat úgy írt le, amint azokra visszaemlékezett. Mert egy dologra figyelmet fordított, hogy semmit se hagyjon ki azokból, amiket hallott s ne hazudjék azokban valamit».

Az itt említett Márk-féle művet általában nem lehet azonosítani a mi meglevő evangéliumunkkal, hanem attól megkülönböztetve *Ós-Márknak* (Ur-Márkus) nevezik. Ezt az Ós-Márkot dolgozta fel a második evangélium írója és épen ezért is kötötték össze ez evangéliumot a Márk nevével. Ezt a nézetet vallják a legnevesebb újtestamenti szakemberek, pl. Credner, Schleiermacher, Renan, Reuss, Köstlin, Scholten, Davidson, Wendt, Schmiedel, J. Weiss, von Soden, Loisy, Moffatt, Wendling, stb.

Ez Ós-Márk összeállítására már sok kísérlet történt. Némelyek tán túl is dolgozták terveiket, amikor több forrást és több átdolgozót is tudtak megkülönböztetni a meglevő szövegben s a részletekben nem tudtak teljesen egy véleményre jutni. Az azonban teljesen kidomborodott ténynek látszik, hogy a Jézus valódi történetéhez ez Ós-Márk összeállításával juthatunk legközelebb és ebben találhatunk objektív alapot a Jézus életéhez, amelyen esetleg tudományos krisztológiánkat is felépíthetjük. Az eddig elért eredményeket a tudományos teológia többé figyelmen kívül nem hagyhatja.

Az Ós-Márk összeállítására vonatkozó irodalomban a legnagyobb jelentőségű két tanulmány volt a Von Sodené (Die wichtigsten Fragen im Leben Jesu 1904.) és a Wendling Emilé (Urmarcus 1905.). Végeredményében mindkettő ugyanazon eredményhez jut, bár teljes összhangjukat megzavarja az a körülmény, hogy Wendling az Ós-Márkon kívül még két átdolgozó művét találja meg a második evangéliumban.

Von Soden azt állítja, hogy úgy az anyag, mint a stílus vizsgálása által a második evangéliumban két egymástól eltérő és könnyen megkülönböztethető elbeszélést találunk. Leginkább szembetűző ez a 2₁—3₆ tartalmának a 4₃₅—5₄₃-mal összehasonlításánál. Az elsőben a Jézus

szavai a fontosak, a másodikban pedig a leírt események. Ily módon ő kiválasztja az egész evangéliumból a magvakat (Kernstücke), amelyek mentesek a szépítéstől és a másodrendű érdektől. Ezekben szerinte a leírás nagyon szemléltető, friss és mesterkéletlen. Nincsenek bennük építő megjegyzések és elmélkedések, hanem csak tettek és feltűnő mondások. Egy történetet sem kell bennük megmagyarázni és titkos értelmét megtudni, mert értelmük nyilvános. A helyzetek és szavak oly eredetiek, hogy azokat nem lehetett később találni ki. Bennük minden palesztinai színezetű. Nem emlékeznek vissza ótestamentumi történetekre. Csodák csak itt-ott és esetlegesen tűnnek fel bennük. A történetek indító okai nem krisztológiai vagy szótérizológiai kérdések. Az iskolák nyelvéből sehol egy kifejezés nincs bennük, különösen a Páléból nincs. Szavak és kifejezések bennük az arámi nyelvre emlékeztetnek. A Jézus alakja minden vonatkozásaiban emberi. Ő indulatba jő és elsodálkozik, megharagszik és remeg, megéhezik és érzi, hogy Isten elhagyta. Nem türi meg a konvencionális jó nevet sem, és bevallja, hogy nem tudja, mikor következik az, aminek közeledését látja. Anyja és testvérei aggódnak azon, hogy ő eszén kívül van. Ez és sok más a lehető legegyszerűbb módon van elmondva. Így élt Jézus; így fejezte ki magát; így fogadták őt; így alakult és fejlődött ki az apostolok társasága: ez az, amit az író el akar mondani.

Ezekkel ellentétbe állítja Von Soden az evangélium többi részét. Ezek az eredeti elbeszéléseket félbeszakítják, magyarázatják, ótestamentumi történeteket visznek beléjük, a helyzeteket összezavarják, a páli és az egyházi befolyásokat előtérbe tolják.

A Wendling analízise még teljesebb. Legszembetűnőbb szerinte a 4. rész tartalma, melyből a 10—25. versek későbbi átdolgozás eredményei. Ezek a helyzetet egészen összezavarják. Jézus az 1—9. versekben egy csónakból tanít és más csónakok is vannak az övével. A betoklott részben Jézus a helyzet megváltozása nélkül egyedül van tanítványjaival s nekik megmagyarázza a magvető példázatát. A 25. vers után a helyzet változása nélkül Jézus

ismét a csónakban van s a többi csónak körülötte. A betoldott rész tartalma is ellenkezik az eredeti részével, a mely semmi titkot sem ismer. Ilyen betoldás Wendling szerint a Belzebub vita a 3₂₂₋₃₀-ban, amely megszakítja a Jézus családi történetét. Így több más betoldást is talál és azokat magyarázza.

Az eredeti Ós-Márk e hét tanulmányozó szerint a következő részek voltak:

1. Von Soden szerint: 1₄₋₁₁, 16-20, 21-39; 2₁; 3₆, 13-35; 4₁₋₈, 26-32; 6₇₋₁₆; 7₂₄₋₃₀; 8₂₇ 9₁ 9₃₃₋₄₀; 10₁₃₋₃₁; 12₁₃₋₄₄; 13₁₋₆, 9-13 28-37. Azt is megengedi, hogy hasonló történetek vannak a 11₁-től a 12₁₂-ig és a 14. és 15. részek passióhoz tartozó részeiben, de ezeket nem sorozza a »Kernstücke« közé. Így ez Ós-Márk tárgyai voltak: 1. Keresztelő János és Jézus megkeresztelkedése. 2. Egy szombat Kapernaumban. 3. A zsidók megütközése azon, hogy Jézus bűnököt bocsátott meg, bűnösökkel társalkodott, megtörte a szombatot és hogy tanítványaival együtt nem bójtolt. 4. A zsidók cselei Jézus ellen. 5. Jézus magyarázatai a félreértések ellen. 6. Példázatok az Isten országáról. 7. Kik lehetnek tagjai az Isten országának? 8. Az apostolok társaságának kialakulása. 9. Kilátások a jövőre. A sorrend esetleg elrendezést is igényelhet. Egy ilyen tartalmú írat kerék egészset is alkothatott.

2. Wendling szerint az Ós-Márk részei voltak: 1_{16-34a}, 35-39a, 40-44; 2_{1-15a}, 16b-17, 18b, 19a 21-3₅-ig, 20-21, 31-4₉-ig, 26-29, 33; 6₃₂₋₃₄, 8_{27-30a}, 33b, 36-37; 10₁, 13-23, 25, 31-32a, 35-37, 41-44; 11₁₅₋₁₇, 27b-12_{14a}, 14c-31, 34b-37, 13₁₋₂, 28-29, 33-36; 14₁₋₇, 10-11, 22-25, 43-46, 48-50, 65 15₁₋₁₅, 21-22, 24a, 26-27, 31-32, 34a, 37, vagyis összesen 212 vers, vagy egyes verseknek csak részei. Elrendezést ezek is igényelnek s pl. a 13. és 14. részek tartalmát maga Wendling egy későbbi művében (Die Entstehung des Marcus-Evangeliums 1908. 204 l.) így rendezi: 13₁₋₂, 33, 28-29, 34-36; 14₁₋₂, 10-11, 3-7, 22-25, 43-46, 48-50, 65.

E számok után olvasva is fogalmat alkothatunk ez Ós-Márkról. Azonban sokkal határozottabb képet nyerünk róla, ha azt az egész evangéliumtól külön választva, figyelmünket nem zavarja a körülötte levő sok idegen elem, vagy e számok állandó számbavétele. Ezért célszerűnek

látom azt a maga egészében összefoglalni. Nagy valószínűség szerint az evangélium írója az eredeti írott forrásból semmit, vagy legalább semmi lényegest nem hagyott ki, sőt úgy látszik, még azt is megtartotta, ami a saját felfogásával és kedvelt elméletével ellenkezett. Így az Ós-Márk körülbelől a következő tartalmú volt: —

Amikor Galilea tengere mellett járt, látá Simont és Andrást, annak testvérét, amint a tengerbe hálót vetének: mert halászok voltak. És monda nekik Jézus: Kövessetek engem, és én azt mivelem, hogy embereket halásszatok. És (azonnal) elhagyván az ő hálóikat, követték őt. És onnan egy kevésse elébb menve látá Jakabot, a Zebedeus fiát és annak testvérét, Jánost, amint a hajóban azok is a hálókat kötöztetik vala. És (azonnal) hívá őket. És ők atyjukat, Zebedeust, a napszámosokkal a hajóban hagyva utána menének. És bemenének Kapernaumba: és (mindjárt) szombat napon bemenvén a zsinagógába, tanít vala. És elálméklodának az ő tanításán. Mert úgy tanítja vala őket, mint akinek hatalma van, és nem úgy mint az írástudók.

Vala pedig azok zsinagógájában egy ember, akiben tisztátalan lélek volt, és felkiáltta és monda: Ah! mi dolgunk van nekünk veled, názáreti Jézus? Tudom, hogy ki vagy te: az Istennek szentje. És megdorgálá őt Jézus, mondván: Némulj meg, és menj ki belőle. És a tisztátalan lélek megszaggatá őt, és fennszóval kiáltva kimené belőle. És mindnyájan elálméklodának, annyira hogy egymás között kérdezték, mondván: Mi ez? Micsoda új tudomány ez, hogy hatalommal parancsol a tisztátalan lelkeknek is, és engedelmeskednek neki? És (azonnal) elméne az ő hire Galilea egész környékére.

És a zsinagógából (azonnal) kimenvén a Simon és András házához menének Jakabbal és Jánossal együtt. A Simon nápa pedig hideglelésben fekszik vala, és (azonnal) szólának neki felőle. És ő odamenvén fölemelé azt annak kezét fogván. És elhagyá

azt a hidegtelelés (azonnal) és szolgál vala nekik. Este-felé pedig, amikor leszállt a nap, mind ő hozzá vivék a betegeket és az ördöngösöket, és az egész város odagyúlt vala az ajtó elé. És meggyógyíta sokakat, akik különféle betegségekben sinlődnek vala, és sok ördögöt kiúze.

Kora reggel pedig még szürkületkor fölkelvén kiméne, és elméne egy puszta helyre és ott imádkozék. Simon pedig és a vele levők utána sietének. És amikor megtalálták őt, mondának neki: Mindenki téged keres. És ő monda nékik: Menjünk a közelvaló városokba, hogy ott is prédikáljak, mert azért jöttem. És prédikál vala azoknak zsinagógaiban, egész Galileában. És jöve hozzá egy bélpoklos, kérvén őt és leborulván előtte és mondván neki: Ha akarod megtisztithatsz engem. Jézus pedig könyörületre indulván, kezét kinyujtva megérinté őt és monda neki: Akarom, tisztulj meg. És amint ezt mondja vala (azonnal), eltávozóék a poklosság és megtisztula. És erősen megfenyegetvén, (azonnal) elküldé őt és monda neki: Meglásd, hogy senkinek semmit ne szólj; hanem eredj el, mutasd meg magadat a papnak és vidd fel a te tisztulásodért, amit Mózes parancsolt bizonyságul nékik.

Napok mulva ismét beméne Kapernaumba, és meghallák, hogy ott hon van. És (azonnal) sokan összegyülekezének, annyira, hogy még az ajtó elébe sem fértek; és hirdeté nékik az igét. És jövének hozzá egy guttaütöttet hozva, akit négyen emelnek vala. És mivel a sokaság miatt nem férközhettek azzal őhozzá, megbonták ama háznak fedelét, ahol ő vala, és rést törvén leereszték a nyoszolyát, amelyben a guttaütött fekvött. Jézus pedig azoknak hitét látván, monda a guttaütöttnek: Fiam, megbocsáttattak neked a te bűncid. Valának pedig ott némely írástudók, akik ott ülnek vala szívökben így okoskodván: Mi dolog, hogy ez ilyen káromlásokat szól? Ki bocsáthatja meg a bűnöket, hanemha egyedül az Isten? És Jézus (azonnal) észrevevé az ő lelkével, hogy azok magukban

igy okoskodniak, és monda nekik: Miért gondoljátok ezeket a ti szivetekben? Mi könnyebb, azt mondanom-e a guttaütöttnek: megbocsáttam néked a te bűncid, vagy ezt mondanom: Kelj fel, vedd a te nyoszolyádat és járj? Hogy pedig megtudjátok, hogy az ember fiának van hatalma e földön a bűnöket megbocsátani, mondá a guttaütöttnek: Mondom néked, kelj föl, vedd fel a te nyoszolyádat, és eredj haza. Az pedig (azonnal) fölkele és felvén nyoszolyáját, kiméne mindenkinek láttára; úgy hogy mindenki elálmélkodék, és dicsőíté az Istent ezt mondván: sohasem láttunk ilyet.

És ismét kiméne a tenger mellé, és az egész sokaság megy vala őhozzá, és ő tanítja vala őket. És mikor továméne, meglátá Lévit, az Alfeus fiát, aki a vámszedő helyen ül vala, és mondá neki: Kövess engemet. És felkelvén követi vala őt. És lón, amikor ő ennek házában asztalhoz üle, hogy a vámszedők és bűnösök is odaülnek vala Jézussal és az ő tanítványival. Mondának azok az ő tanítványainak: Mi dolog, hogy a vámszedőkkel és a bűnösökkel eszik és iszik? És amikor ezt hallja vala Jézus, monda nekik: Nem az egészségeseeknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek; nem azért jöttem, hogy igazakat, hanem bűnösöket hívjak a megtérésre. Azok mondának neki: Mi az oka, hogy Jánosnak és a farizeusoknak tanítványai bőjtölnek, a te tanítványaid pedig nem bőjtölnek? Jézus pedig mondá nekik: Avagy bőjtölhet-e a vőlegény násznépe, amíg velök van a vőlegény? Senki sem varr új posztóból foltot az ő ruhára; máskülönbén ami azt kitoldaná, még kiszakít belőle, az új a régiből, és nagyobb szakadás lesz. És senki sem tölt új bort régi tömlőkbe; különben az új bor a tömlőket szétszakítja, a bor is kiömlik, a tömlők is elpusztulnak; hanem az új bort új tömlőkbe kell tölteni. És lón, hogy szombatnapon a vetések közt megy vala által, és az ő tanítványai mentőkben a kalászokat kezdék vala szaggatni. Ekkor a farizeusok mondának neki: Ime, miért művelik azt

szombatnapon, amit nem szabad? Ő pedig monda nékik: Soh'asem olvastátok-é, mit mivel't Dávid, mi-kor szükségbe jutott és megéhezett vala társaival együtt? Mi módon ment be az Isten házába az Abiátár főpap idejében és ette meg a szent kenyereket, ame-lyeket csak a papoknak szabad megenniök; és adott a társainak is. És monda nékik: A szombat lett az emberért, nem az ember a szombatért. Annak okáért az embernek fia a szombatnak is ura.

És ismét beméne a zsinagógába és vala ott egy megszáradt kezű ember. És lesik vala őt, hogy meggyógyítja-é szombatnapon, hogy vádolhassák őt. Ak-kor monda a megszáradt kezű embernek: Állj a kö-zépre. Azoknak pedig monda: Szabad-é szombatna-pon jót vagy rosszat tenni; lelket menteni, vagy ki-oltani? De azok hallgatnak vala. Ő pedig rájuk néz-vén haraggal és bánkódván szívük keménysége miatt monda az embernek: Nyújtsd ki a kezedet. És ki-nyújtá, és meggyógyult a keze.

Azután h'aza térének és ismét egybegyüle a soka-ság annyira, hogy még nem is ehetének. Amint az övéi ezt megh'allák, eljövének, hogy őt fogják meg; mert azt mondják vala, hogy magán kívül van. És megérkezének az ő testvérei és az ő anyja, és kívül megállva, beküldének hozzá, hivatván őt. Körülötte pedig sokaság ül vala, és mondának néki: Ime a te anyád és testvéreid ott künn keresnek téged. Ő pedig felele nékik mondván: Ki az én anyám, vagy kik az én testvéreim? Azután reá nézve a körülötte ülőkre monda: Ime az én anyám és az én testvéreim. Mert aki az Isten akaratát cselekszi, az az én fiu-testvérem és nőtestvérem és az én anyám!

És ismét kezdé tanítani a tenger mellett. És nagy sokaság gyüle öhozzá, úgy hogy a hajóba lépven a tengeren ül vala, az egész sokaság pedig a tenger mellett a földön ül vala. És sokat tanítja vala őket példázatokban, és ezt mondja vala nekik tanításában: Halljátok! Ime a magvető kiméne vetni. És lőn, ve-tésközből, hogy némelyik az út mellé esék, és eljő-

vének az égi madarak és megevék azt. Némelyik pedig a köves helyre esék, ahol nem sok földje vala, és hamar kikele, mivel nem vala mélyen a földben. Mikor pedig fölkel a nap, elsüle, és mivelhogy nem volt gyökere, elszáradá. Némelyik pedig a tövisök közé esék, és felnövekedének a tövisök és megfojták azt, és nem ada gyümölcsöt. Némelyik pedig a jó földbe esék, és ad vala nevelkedő és bővölködő gyümölcsöt és némelyik hoz vala harminc annyit, némelyik hatvan annyit, némelyik pedig száz annyit. És monda nekik: Akinek van füle a hallásra, hallja.

És monda: Ugy van az Isten országa, mint mikor az ember beveti a magot a földbe, és alszik, és fölkel éjjel és nappal; a mag pedig kihajt és felnő, őmaga sem tudja miképen. Mert magától terem a föld, először füvet, azután kalászt, azután teljes búzát a kalászban. Mihelyt pedig a gabona arra való, azonnal sarlót ereszt reá, mert az aratás elérkezett. És sok ilyen példázatban hirdeti vala nekik az ígét, úgy amint megérthetik vala.

És elmenének hajón egy pusztá helyre csupán ők maguk. A sokaság pedig meglátá őket amint mennek vala, és sokan megismerék őt. És minden vártorshból egybefutának oda gyalog és megelőzék őket és hozzá gyülekezének. És kimentvén Jézus nagy sokaságot látá, és megszáná őket, mert olyanok valának, mint a pásztor nélkül való juhok. És kezdé őket sokra tanítani.

És elméne Jézus és az ő tanítványai Cézáreafilippi falvaiba. És útközben megkérde az ő tanítványait mondván nekik: Kinek mondanak engem az emberek? Ők pedig felelének: Keresztelő Jánosnak, és némelyek Illyésnek, némelyek pedig egynek a próféták közül. És ő monda nekik: Ti pedig kinek mondotok engem? Felelvén pedig Péter monda neki: Te vagy a Krisztus. És ő megfedde őket mondván: Távozz tőlem sátán, mert nem gondolsz az Isten dolgaira, hanem az emberi dolgokra. Mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, lelké-

ben pedig kárt vall. Avagy mit adhat az ember váltásául az ő lelkéért?

Onnan pedig felkelvén Judea határaitba méne, a Jordánon túl való részen által. És ismét sokaság gyűl vala hozzá; ő pedig szokása szerint ismét tanítja vala őket. Ekkor gyermekeket hozának hozzá, hogy illesse meg őket; a tanítványok pedig feddék vala azokat, akik hozák. Jézus pedig ezt látván, haragra gerjede és monda nekik: Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket és ne tiltsátok el őket; mert ilyeneké az istennek országa. Bizony mondom nektek: Aki nem úgy fogadja az Isten országát, mint gyermek, semmiképen sem megy be abba. Azután ölébe vevé azokat és kezét rájuk vetvén megáldá őket.

És mikor útnak indúlt vala, hozzá futván egy ember és letérdelvén előtte kérdezi vala őt: Jó mester, mit cselekedjem, hogy az örökéletet elnyerhessem. Jézus pedig monda neki: Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egy, az Isten. A parancsolatokat tudod: Ne paráználkodjál; ne öl; ne lop; hamis tanubizonyságot ne tégy; kárt ne tégy; tiszteld atyádat és anyádat. Az pedig felelvén monda neki: Mester, mindezeket megtartottam ifjúságomtól fogva. Jézus pedig rátelkintvén, megkedvelé őt és monda neki: Egy fogvatkozásod van; eredj el, add el minden vagytonodat és add a szegényeknek és kincsed lesz mennyben; és jér, kövess engem felvén a keresztet. Az pedig elszomorodván e beszéden elméne búsan, mert sok jószága vala. És Jézus pedig körültekintvén monda tanítványainak: Mily nehezen mennek be az Isten országába, akiknek gazdagságuk van! Könnyebb a tevének a tű fokán átmenni, hogynem a gazdagnak az Isten országába bejutni. Sok elsők (pedig) lesznek utolsók és az utolsók elsők.

És útban valának (pedig) Jeruzsálembe menve fel. És előttük megy vala Jézus, ők pedig álmétködának és követve őt félnek vala. És hozzá járulának Jakab és János, a Zebedeus fiai mondván: Mester, szeretnők, hogy amire kérünk, tedd meg nekünk. Ő pe-

dig monda nekik: Mit kívántok, hogy tegyek veletek. Azok pedig mondának neki: Add meg nekünk, hogy egyikünk jobb kezét felől, másikunk pedig bal kezét felől üljön a te dicsőségében. És hallván ezt a tiz (tanítvány), haragudni kezdének Jakabra és Jánosra. Jézus pedig magához szólítván őket monda nekik: Tudjátok, hogy azok, akik a pogányok között fejedelmeknek tartatnak, uralkodnak fölöttük, és az ők nagyjaik hatalmaskodnak rajtuk. De nem így lesz köztetek. Hanem aki nagy akar lenni köztetek, az legyen a ti szolgátok. És aki közületek első akar lenni, mindenkinek szolgája legyen.

És Jeruzsálembe érkezének. És Jézus bemenvén a templomba, kezdé kiűzni azokat, akik a templomban árulnak és vásárolnak vala. A pénzváltók asztalait és a galambárusok székeit pedig felforgatá, és nem engedé vala, hogy valakéi edényt vigyen a templomon keresztül. És tanít vala mondván nekik: Nincsen-e megírva: Az én házam imádság házána' neveztetik minden nép között? Ti pedig ráblók barlangjává tetétek azt.

Mikor pedig a templomban körüljára, hozzá mennek vala a főpapok és az írástudók és a vénék, és mondának neki: Micsoda hatalommal cselekszed ezeket? És ki adta neked a hatalmat, hogy ezeket cselekedd? Jézus pedig felelvén monda nekik: Én is kérlek egy dolgot tőletek és feleljetek meg nekem, akkor megmondom nektek, hogy miféle hatalomnál fogva cselekszem ezeket. A János keresztsége mennyből vala-e, vagy emberektől? feleljetek nekem. Azok pedig tanakodtak vala maguk között mondván: Ha azt mondjuk, menyből, azt fogja mondani: miért nem hittetek hát neki? Ha pedig azt mondjuk, emberektől, félnek vala a néptől. Mert mindenki azt tartja vala Jánosról, hogy valóban proféta vala. Felelvén tehát mondának Jézusnak: nem tudjuk. Jézus is felelvén monda nekik: Én sem mondom meg nektek, miféle hatalomnál fogva cselekszem ezeket.

És kezdte nekik példázatokban beszélni: Egy em-

ber szőlőt ültetett, és körülvevé gyepűvel, és sajtót ása, és tornyot épít, és kiadta azt a munkásoknak, és elutazék. És a maga idejében szolgát küld a munkásokhoz, hogy kapjon a munkásoktól a szőlő gyümölcséből. Azok pedig megfogván azt, megverék és üresen küldék vissza. És ismét küldte hozzájuk egy másik szolgát. Azt pedig követ dobálván meg, fejét betörék, és gyalázattal illetve visszaküldék. És ismét másikat küldte. Ezt pedig megölik. És sok másokat; némelyeket megvervén, némelyeket pedig megölvén. Minthogy pedig még egy egyetlen szerelmes fia is vala, utoljára azt is elküldé hozzájuk mondván: a fiamat még fogják becsülni. Azok a munkások azonban ezt mondák maguk között: Ez az örökös; jertek, öljük meg őt, és a miénk lesz az örökség. És megfogván azt megölik és a szőlőn kívül veték. Mit cselekszik hát a szőlőnek ura? Eljő és elveszti a munkásokat, és a szőlőt másnak adja. Ezt az írást sem olvastátok-e? Amely követ az építők megvetettek, az lett a szeglet fejevé. Az Uról lett ez, és csodálatos a mi szemünk előtt. És igyekeznek vala őt megfogni, de félték a sokaságtól. Mert tudták, hogy a példázatot ellenük mondotta. Azért elhagyván őt tovább menének. És küldének hozzá némelyeket a farizeusok és a Herodespártiak közül, hogy megfogják őt a beszédben. Azok pedig odamenvén mondának neki: Mester, szabad-e a császárnak adót fizetni vagy nem? Fizessünk-e vagy ne fizessünk? Ő pedig ismervén az ő képmutatásukat monda nekik: Mit kísérttek engem? Hozzatok nekem egy pénzt, hogy lássam. Azok pedig hozánák. És monda nekik: Kié ez a kép és a felírás? Azok pedig mondának: a császáré. És felelvén Jézus monda nekik: Adjátok meg ami a császáré a császárnak és ami az istené az istennek. És elálmélkodának rajta. És jövének hozzá saduceusok, akik azt mondják, hogy mincsen feltámadás. És megkérdezek őt mondván: Mester, Mózes azt írta nekünk, hogy ha valakinek fiutestvére meghalt és feleséget hagyott hátra, gyermekeket pedig nem hagyott, akkor az ő feleségét ve-

gye el az ő fiutestvére, és támasszon magot a fiutestvérenek. Heten valának tehát fiutestvérek. És az első feleséget vőn, de meghalván, magot nem hagyta. És a második elvevé az asszonyt, de meghala és magot ő sem hagyta. A harmadik is hasonlóképpen. És mind a hét elvevé azt, és magot nem hagyának. Legutoljára meghalt az asszony is. A feltámadáskor tehát, mikor feltámadnak, melyiköknek lesz felesége? Mert mind a hétnek felesége volt. Jézus pedig felelén monda nekik: Avagy nem azért tévelyegték-e, mert nem ismeritek az írásokat, sem az Istennek hatalmát? Mert mikor a halálból feltámadnak, sem nem házasodnak, sem férjhez nem mennek, hanem olyanok lesznek, mint az angyalok a mennyekben. A halottakról pedig, hogy feltámadnak, nem olvastátok-e a Mózes könyvében a csipkebokornál, hogy mi módon szólt nekik az Isten mondván: Én vagyok Ábrahám Istene és Izsák Istene és Jákob Istene. Az Isten nem holtaknak, hanem élőknek Istene. Ti tehát igen tévelyegték.

Ekkor hozzámenvén egy az írástudók közül, aki az ő vetekedésüket hallotta vala, és tudván, hogy jól megfelele nekik, megkérdezé tőle: Melyik az első minden parancsolatok között? Jézus pedig felele neki: Minden parancsolatok között első: Halljad Izrael, az úr a mi Istenünk egy úr. Szeressed azért az urat, a te Istenedet, teljes szivedből, teljes lelkedből és teljes elmédből és teljes erődből. Ez az első parancsolat. A második pedig hasonlatos ehhez: Szeresd felebarátodat, mint magadat. Nincs más ezeknél nagyobb parancsolat. És többé senki sem meri vala megkérdeni.

És felele Jézus és monda, amint a templomban tanít vala: Mi módon mondhatják az írástudók, hogy a Krisztus Dávidnak fia? Hiszen Dávid maga mondotta a szent lélek által: Monda az úr az én uramnak: ülj az én jobb kezem felől, miglen vetem a te ellenségedet lábaid alá számolyul. Tehát maga Dávid nevezi őt urának, mimódon fia hát neki? És a nagy sokaság örömet hallgatja vala őt.

Mikor pedig a templomból kiméne, monda neki egy az ő tanítványai közül: Mester, nézd, milyen kövek és milyen épületek! Jézus pedig felelvén monda neki: Látod ezeket a nagy épületeket? Nem marad kő kővön, amely le nem romboltatik. A fügefáról vegyetek példát. Amikor ága már zsendül és leveleket hajt, tudjátok, hogy közel van a nyár. Azonképpen ti is, mikor látjátok, hogy ezek meglesznek, tudjátok meg, hogy közel van, az ajtó előtt. Figyeljétek, vigyázzatok és imádkozzatok; mert nem tudjátok, mikor jó el az idő. Ugy mint az az ember, aki messze útra kelve, házát elhagyván és a szolgáit felhatalmazván és kinek-kinek a maga dolgát megszabván, az ajtónállónak is megparancsolta, hogy vigyázzon. Vigyázzatok azért, mert nem tudjátok, mikor érkezik meg a háznak ura, este-é vagy éjjélkor, vagy kakasszókor vagy reggel? Hogyha hirtelen megérkezik, ne találjon titeket aludva.

Két nap mulva pedig husvét vala és a kovásztalan kenyérnek ünnepe. És a főpapok és az írástudók tanakodnak vala, hogy csalárdsággal mimódon fogják meg és öljék meg őt. Mert azt mondják vala: ne az ünnepen, hogy a nép fel ne zendüljön. Mikor pedig Bethániában a poklos Simon házánál vala, a mint asztalhoz üle, egy asszony méne oda, akinél alabástrom edény vala valódi és igen drága nárdusolajjal; és eltörvén az alabástrom edényt, kitölté azt az ő fejére. Némelyek pedig háborognak vala maguk között és mondának: Mire való volt az olajnak ez a tékozlása? Mert el lehetett volna azt adni háromszáz pénznél is többért, és odaadni a szegényeknek. És zúgolódnak vala ellene. Jézus pedig monda: Hagyjatok békét neki. Miért bántjátok őt? Jó dolgot cselekedett én velem. Mert a szegények mindenkor veletek lesznek, és amikor csak akarjátok, jót tehettek velök; de én nem leszek mindenkor veletek.

Akkor Judás, az Iskariotes, egy a tizenkettő közül, elméne a főpapokhoz, hogy őt azoknak elárulja. Azok pedig amint meghallák, örvendezének és ígérék, hogy

pénzt adnak neki. Ő pedig keresi vala, mimódon árulhatná el őt jó alkalommal.

És mikor ők evének, vevén Jézus a kenyeret és hálákat adván meglőré, és adá nekik mondván: Vegyétek, egyétek, ez az én testem! És vevén a poharat és hálákat adván adá nekik, és ivának abból mindnyájjan. És monda nekik: Ez az én vérem, az új szövetség vére, amely sokakért kiontatik. Bizony mondom nektek, nem iszom többé a szőlőtőnek gyümölcséből mind ama napig, amikor mint újat iszom azt az Isten országában.

És (mindjárt) amikor ő még beszélt, eljőve Judás, egy a tizenkettő közül, és vele nagy sokaság fegyverekkel és botokkal a főpapoktól, az írástudóktól és a vénektől. Az ő árulója pedig jelt ada nekik mondván: Akit megcsókolok majd, ő az. Fogjátok meg azt, és vigyétek el biztonsággal. És odajutván azonnal hozzáméne és monda: Mester! Mester! És megcsókolá őt. Azok pedig ráveték kezeiket és megfogák őt. Jézus pedig feelvén monda nekik: Mint egy rablóra, úgy jöttetek-é reám fegyverekkel és botokkal, hogy megfogjatok engem? Naponta nálatok valék a templomban tanítva és nem fogtatok meg engem. De szükség, hogy az írások beteljesedjenek. Akkor elhagyván őt mindnyájjan, elfutának. És kezdék őt némelyek köpdösni és az orcáját elfedni és őt öklözni és mondani néki: prófétálj. A szolgák pedig arcul csapdosták vala őt.

És (mindjárt) reggel tanácsot tartván a főpapok a vénekekkel és írástudókkal és az egész tanács, megköltözvén Jézust, elvivék és átadák Pilátusnak. És megkérde őt Pilátus: Te vagy-é a zsidók királya? Ő pedig feelvén monda néki: te mondot. És erősen vádolják vala őt a főpapok. Pilátus pedig ismét megkérde őt mondván: Semmit sem felelsz-é? Ime, mennyi tanubizonyyságot szólnak ellened! Jézus pedig semmit sem felele, annyira, hogy Pilátus elesodálkozék. Ünnepenként pedig egy foglyot szokott vala elbocsátani nekik, akít éppen óhajtának. Vala pedig

egy Barabbás nevű megkötöttnél ama lázadókkal együtt, akik a lázadás alkalmával gyilkosságot követtek vala el. És a sokaság kiáltván kezdé kérni arra, amit mindenkor megtesz vala nekik. Pilátus pedig felele nekik mondván: Akarjátok-é, hogy elbocsássam nektek a zsidók királyát? Mert tudja vala, hogy irigységből adták őt kezébe a főpapok. A főpapok azonban felinditák a sokaságot, hogy inkább Barabbást bocsássa el nekik. Pilátus pedig felelvén ismét monda nekik: Mit akartok tehát, hogy cselekedjem ezzel, akit a zsidók királyának mondotok? És azok ismét kiáltának: Feszítsd meg őt! Pilátus pedig monda nekik: Mert mi rosszat cselekedett? Azok pedig annál jobban kiáltanak vala: Feszítsd meg őt! Pilátus pedig eleget akarván tenni a sokaságnak, elbocsátá nekik Barabbást, Jézust pedig megostoroztatván kezökbe adá, hogy feszítsék meg. És kényszerítének egy mellettök elmenőt, bizonyos círénei Simont, aki a mezőről jó vala, Alekszándernak és Rufusznak az atyját, hogy vigye az ő keresztjét. És viték őt a Golgotha helyre, amely megmagyarázva annyi mint koponya helye. És megfeszítvén őt eloszták az ő ruháit. Az ő kárhuztatásának oka pedig így vala fölőbe írva: a zsidók királya. Két rablót is megfeszítének vele, egyet a jobb és egyet a bal keze felől. A főpapok pedig gunyolódván egymás között az írástudókkal együtt mondják vala: Másokat megtartott, magát nem tudja megtartani. A Krisztus, az Izrael királya, szálljon le most a keresztről, hogy lássunk és higgyünk. Akiket vele feszítettek meg, azok is szidalmazták vala őt. És kilenc órakor fennszóval kiáltá Jézus mondván: Eloi, Eloi! Lamma sabaktani? Jézus pedig nagy fennszóval kiáltván kibocsátá lelkét.

*

Ilyen formájú írat lehetett az, amelyet a második evangélium írója felhasználott, s amelyet a hagyomány szerint a Péter apostol kísérője és tolmácsa a Péter előadásai alapján állított össze. A kivett részletek azonban

semmisetre sem azonosak a Márk feltételezett írásával. Márk ugyanis, ha feljegyezte a Jézusra vonatkozó fontosabb adatokat a Péter beszédei alapján, azt minden valószínűség szerint az arámi nyelven tette. Amit ma megkaphatunk ezekből, azok már az evangélista fordításában más anyagokkal összekeverve és görög nyelven vannak meg. A zaberni német professzor, Wendling Emil, akinek kiválasztása szerint a fennebbi szöveg magyar nyelven van elmondva, szintén nem csalatkozhatlan. Tán kimaradhatott olyan részlet is, amely az eredeti Ős-Márkban megvolt és benne lehet olyan is, ami az Ős-Márkban nem volt meg. Azonban az ilyen részletek az egész műben elenyésző csekély terjedelműek és fontosságauk lehetnek. Valószínűbbnek az látszik, hogy e kiválasztott részletben is, amely a második evangéliumnak egy harmadrészét sem foglalja magában, még mindig vannak egyes mondatok vagy csak betoldott szavak, amelyek az Ős-Márkban nem voltak meg s amelyek a tartalomra a hetvenes évek színezését adhatják. Ilyen pl. a szőlősgazda példázatánál a 12₉₋₁₀ mondatai, vagy az utolsó vacsoránál az új szövetség (14₂₄) említése, vagy sok kötőszó és határozó szó, amelyeket esetleg csak a szerkesztés vitt be az eredeti szöveg közé is s amelyek némelyike fennebbi szövegünkben is zárójelben van; a sok *akkor, és* stb. szavak egy része is az Ős-Márkban hiányozhatott.

Az ilyenek elhagyása után is azonban nem szabad ez Ős-Márkban a Jézus cselekedeteiről és beszédeiről felvett hiteles jegyzőkönyvet keresnünk. Wrede szerint »die Erzählungen des Marcus etwas wesentlich anderes sind, als an Ort und Stelle aufgenommene Protokolle des Lebens Jesu (Das Messiasgeheimnis 66. l.). Márk csak egy nemzedékkel később, tehát az ötvenes években írhatta a maga feljegyzéseit, bár az ő forrása, Péter, szemtanuja volt az általa elmondottaknak. Ez egy emberöltő kétségtelenül már változtatott a pusztán tényen és a Jézus valódi szavain. Különösen a Jézusnak tulajdonított csodák azok, amelyekkel a mi körünk tudományos felfogása nem tud kiegyezni. Az kétségtelennek látszik, hogy az Ős-Márkban a csodás elemnek már szerepe van. Azonban

az is nyilván megállapítható, hogy a leírás szerint Jézus küzdött korának csodákban hívő és csodákat váró felfogása ellen. Ő menekülni vágyik a csodákat váró sokaság elől, tanítani óhajt és kijelenti, hogy azért jött Kapernaum vidékére. (1₃₈.) Még tanítványai előtt sem tünteti magát fel a messiás képében (8₂₇), a jó nevet is magától szerényen elutasítja és a keresztfán azzal a tudattal hal meg, hogy az Isten őt elhagyta. Az a csodás elem tehát, amely az Ős-Márkban is benne volt, de csak némely gyógyításokra és ördögűzésekre terjedt, amilyeneket a Jézus korában mások is végeztek, inkább csak a környezet hitéhez és a következő emberöltő meggyőződéséhez tartozott, mint a Jézuséhoz.

Mindazáltal bizonyosnak látszik, hogy a Jézus külső életére és a történelemben való szereplésére ennél az Ős-Márknál megbízhatóbb és közvetlenebb forrással nem rendelkezünk. Ha erre a Jézus életét nem tudjuk felépíteni, akkor igaza van Wellhausennek, hogy »Der Traum eines Lebens Jesu... ist ausgeträumt«. (Einleitung. 89. l.) Azonban ez Ős-Márk a kereszténység megalapítójának olyan képét adja, amely biztos alapnak látszik az egyháznak, mint emberi szervezetnek és történelmi jelenségnek teljes megértésére. Adatai olyan számosak és jellemzők, hogy megbízhatóbb és bővebb adatokat alig találhatunk az ókor többi vallásalapítójáról is. Eppen csak arról lehet szó, hogy ki mit tekint életrajznak. De abszolút értelemben nincs igazuk azoknak, akik azt állítják, hogy a Jézus életét megírni nem lehet.⁵ A nehézség inkább csak az, hogy a kereszténység meggyőződése, érzelmei, tudása és céljai nem egyöntetűek s a különböző irányok hívei egymás legjobb hitű és legszentebb meggyőződésü felfogásán is megbotránkoznak. Csak az lehetetlen, hogy a megtestesült Istenről írjunk életrajzot mi emberek, ha nem vagyunk mi is megtestesült istenek.

Az Ős-Márk úgy írja le a Jézus életét, amint azt az

⁵ Ezt a nézetét fejezi ki Von Soden: „was wan eine Biographie nennt, das können wir nicht liefern“ (Die wichtigsten Fragen im Leben Jesu 67. l.) és Weinel: Jesu Persönlichkeit 5. l.

ő körülményei között leírhatta. Eppen az volna feltűnő, ha művéből a csodás elem teljesen hiányoznék. E csodás elem jelenléte azonban nem kötelezi a mi korunk tudományos meggyőződését is, mely a csodákban nem hisz, hogy történelemnek tekintse a Jézusnak tulajdonított csodákat és hogy azokat tekintse fontosabbaknak az ő más cselekedeteinél, elveinél, tanításainál és halálánál. Egyebekben pedig az Ős-Márk olyan érdekes tartalmú, olyan jellemző tárgyú, a hit kérdéseiben oly nagy fontosságú és leírásaiban oly meggyőző írat, hogy az olvasót mintegy a Jézus színe elé állítja s a hívő és komolyan gondolkozó lélekkel mintegy keresztül élteti a Jézus lelki életét. Ellenben a Márk evangéliuma a maga egészében érthetetlen. önmagának is ellentmondó és következetlen mű, amely zavarba hozza még a legelfogulatlanabb olvasót is.

(Folyt. köv.)

Ukraina és az unitarizmus.

Irta: **Dr. Sztripszky Hiador.**

Ukraináról a nagy közönség nem sokat tud. A magyar köztudatba ezt a földrajzi nevet, azt hisszük, a legcrösebb hatással Jókai elbeszélései vitték; az is igaz, hogy *Ukránia* formára torzítva. Pedig a mai Oroszországnak ez a déli felerésze — egyéb magyar történelmi vonatkozásoktól eltekintve — az unitarizmus szempontjából is figyelmet érdemel, amennyiben a XVI. század folyamán erre a területre is eredménnyel hatoltak el a tisztultabb hit után való törekvés nagy forradalmának mozgalmai. Az ukrainai unitarizmus azonban részben a lengyel socinianusok történetébe van — elég helytelenül — belefoglalva, tehát eltüntetve; nagyobb részben azonban a magyar olvasó előtt teljességgel ismeretlen mind a mai napig is. Ezért tehát szükségesnek ítéljük, hogy ezt a mozgalmat a maga önállóságában, a lengyel unitarizmustól különválasztva vázlatosan ismertessük.

Az a terület, amely a Fekete-tengertől éjszakra a Pripeti mocsarak vonaláig, Przemysli és Breszt-Litovszk vonalától pedig keletre a Don völgyéig és innen délre az Azovi-tengerig húzódik, úgyszólván egységes tömegben az ukrainai nemzet hazája. Földrajzilag is, kulturtörténetében is Kíev a középpontja. Mi őket ruténeknek nevezgettük, az orosz államhatalom pedig kisoroszoknak. Orosz és ukrainai között nyelviileg annyi a különbség, mint a mennyire elűt a hollandus az ugyancsak germán porosztól. Magát amattól különálló nemzetnek érzi.

Ennek a nyelvi, nemzeti különbségnek szülő okai történelmiek. A mai orosz állam, mint ismeretes, Kíev környékbeli szláv népekből alakult, tehát ott, ahol ma is az ukrainiak törzsöke lakik. Vladimír országa tehát kétség-